

GERGELY ANDRÁS

Kossuth nemzetiségi politikája 1847–1853

I.

Aki megpróbálja összegyűjteni Kossuth reformkori (1848 előtti) megnyilatkozásait a magyarországi nemzetiségi kérdésről, meglepődve látja, hogy milyen kevés anyagot talál. Kossuth ugyanis – politikai elvárásaival, a liberális nemesekkel együtt – nem tulajdonított a kérdésnek nagy fontosságot. Ha érzékelték is, hogy létezik „nemzetiségi kérdés”, úgy gondolták, hogy az általában vett jogkiterjesztő politika, a kiváltságrendszer felszámolása rövidebb-hosszabb idő múlva feloldja a nemzetiségi feszültségeket. Magának Kossuthnak ismeretesen nem a nemzeti-nemzetiségi kérdés állott figyelmének középpontjában. 1848 előtt, mint maga is visszatekintőleg írta, előbb – az 1830-as években – a *sajtószabadság*, majd – az 1840-es években – a *jobbágyfelszabadítás* kivívása került politikájának középpontjába – egyik sem ütközött nemzetiségi törekvésekkel, ellenkezőleg, harmonizált azokkal.

Kossuthnak a nemzetiségekkel kapcsolatos 1848 előtti politikai elképzelései természetesen rekonstruálhatóak, ehhez elégséges anyagunk van, de nézetei e téren lényegében nem különböztek a liberális nemesség elképzeléseitől, s azok nem is változtak ebben a periódusban. Ezért is indíthatjuk áttekintésünket 1847-ben. Ebben az esztendőben viszont már első egyéni megnyilatkozásait is regisztrálhatjuk.

A korszak liberális nemeseinek és közöttük Kossuthnak a reformkori nemzetiségi nézeteit összefoglalva elmondhatjuk, hogy azok egy új, jogegyenlőségen alapuló „politikai nemzet” (állampolgári nemzet) megteremtésén alapultak. A jogkiterjesztés, a jobbágyfelszabadítás nemzetiségi különbségtevéssel nélkül kiterjed mindenkire. A szabadság érzetén alapuló állampolgári közösség jön majd létre, amely háttérbe szorítja a nemzetiségi konfliktusokat. Hiszen a jövődéli modern Magyarországon mindenki szabadabban, jobban él majd, ebből következően lojális lesz szabad hazája iránt, sőt lojálisabb, mint a határon túl élő nyelvi rokonai iránt. A latint felváltó államnyelv a magyar lesz (ill. 1844-től: lett), s ez ugyan csekélyebb előrelépés a nemzetiségeknek (a holt nyelv helyett egy élő kell tanulniuk, míg a magyaroknak ez anyanyelvük), de többnyelvű államigazgatást, parlamentet teremteni a soknyelvű országban gyakorlatilag lehetetlen. (A kortársak példát sem találtak erre. Belgium kétnyelvű volt, államnyelve azonban a francia lett. Svájc centralizáltabb és háromnyelvűséget biztosító alkotmánya majd csak 1847-ben születik meg.) A magyarság tehát történelme, földrajzi elhelyezkedése, társadalmi és demográfiai súlya révén a jövődéli *primus inter pares* helyzetbe kerül.

Rövid rekonstrukciónk azonban ezzel nem érhet véget. A magyar kortársak arra is gondoltak, hogy a nemzetiségek – mintegy hálából a nekik juttatott szabadságért – önként és fokozatosan elmagyarosodnak majd. Ha pedig ez a történelmi tendencia, akkor ezt a folyamatot iskolákkal, illetve általában a kétnyelvűség szorgalmazásával, magyarosodást elősegítő intézményekkel (óvodáktól pályadíjakon át az egyetemig) elő is lehet segíteni – sőt ilyen eszközökkel *siettetni* is lehet. A *primus inter pares* jövőkép

tehát kiegészül egy *asszimilációs vágyképpel*, amely nemcsak *jövőkép*, hanem jelenbéli *feladat* is.

De miért oly sürgető az asszimiláció, hogy azt siettetni kelljen? Széchenyi, a korszak leghíresebb magyar politikusa például szintén a nemzeti asszimiláció híve volt, de ő – ritka kivételként – minden ösztönzést, erőtétést, mai szóval „magyarosítást” elutasított.

A sürgető, aktív asszimilációs politika, ill. annak ellenzése külpolitikai megfontolásokkal függött össze. A kortársak zöme attól tartott, hogy a hazai nemzetiségek – főként az ortodox keresztény vallásúak – a pánszláv agitáció „áldozatai”, eszközei lesznek. A jelentkező nemzetiségi mozgalmak mögött is „pánszláv izgatókat” kerestek, tehát közvetlen összefüggést véltek felfedezni a nemzetiségi követelések és Szentpétervár törekvései között.

Aki ezt a feltételezést elutasította, mint a külpolitikailag jobban tájékozott Széchenyi, az nem szorgalmazta a mielőbbi asszimilációt. – A kül- és belpolitika együttes értelmezése befolyásolja az elkövetkező évtizedek, s így Kossuth, nemzetiségi politikáját is.

A meghatározó elem a jogkiterjesztésen, a – korszak központi politikai kategóriájával – az *érdekegyesítésen* alapuló nemzeti egységesülés maradt, amely közös, ám egyelőre többnyelvű hazát teremt. Kossuth 1847-es összefoglalása szerint: „megkínálunk titeket [nemzetiségeket] az értelem, az igazságszolgáltatás, a törvényalkotás, a földbirtok szabadságával, megkínálunk titeket alkotmányos polgársággal [polgári jogegyenlőséggel], politikai nemzetiséggel [politikai szabadságjogokkal], s mindazon javakkal, melyekkel ez a haza polgárait eláraszítja, s mindezekért nem kívánunk egyebet, minthogy a hazát, mely titeket ezennel ünnepélyesen édes gyermekeiül fogad, s a nemzetiséget, mely titeket politikai nagykorúsággal megajándékoz [vagyis a magyar nemzetet] szeressétek és velünk egyetemben oltalmazzatok.” Az 1847. évi, Kossuth által fogalmazott Pest megyei követetetés évvel összhangban így fogalmaz: a nemzetiség terén tegyünk meg mindent, amit „jogszerűség s indirekt úton” lehet, de „semmit, mi a külön nyelvű népiségek kedélyeit felizgatná vagy magány viszonyokba avatkozó rendelkezések alakját viselné”.

Az 1848 előtti nemzetiségi konfliktusok – a különleges helyzetű Horvátországtól most eltekintve – három kérdés körül bontakoztak ki: a magyar államnyelv bevezetését, az államélet központosítását és az oktatás magyar nyelvűségét illetően. Hogyan foglalt állást Kossuth e kérdésekben?

Az államnyelvért folytatott küzdelem lényegében Kossuth nélkül dőlt el, a magyar államnyelv 1844-es bevezetésében nincsenek külön érdemei. Más megoldás nincs – hangoztatta Kossuth is: „holt nyelv zsarnokságát, poliglott [többnyelvű] közélet bábéli zavarát nem akarjuk”. – A központosításnak – annak, hogy Horvátország és Erdély, s persze az ország déli részén húzódó katonai Határőrvidék is Budáról kormányoztassék – Kossuth feltétlen híve volt (és maradt 1848/49-ig). Figyelemre méltó azonban, hogy Horvátország vonatkozásában, a viták elmérgesedését látva, Kossuth már 1842-ben a teljes állami különállást is felajánlotta, illetve megszavaztatta Pest megyével. Az oktatás magyar nyelvűségét illetően, amely 1847-ben került napirendre, Kossuth a mérséklet embere maradt. Amikor az utolsó rendi országgyűlésen felmerült, hogy az iskolai oktatás nyelveként a magyart írják elő, ezt a többségi indítványt Kossuth módosította: bízzák azt az „illető hatóságok” (vagyis a községek és egyházak) megítélésére.

sére, mert sok helyen vagy a tanítók, vagy a tanulók, vagy egyikük sem tud magyarul. A magyar ne oktatási nyelv, hanem csak *tantárgy* legyen.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy Kossuth 1848 előtt nemzetiségi téren az asszimiláció spontán folyamatait remélte és üdvözölte, az asszimilációt elősegítő, gyorsító intézkedésekkel egyetértett, de politikai pragmatizmusa, elvi álláspontja, nem utolsó sorban bizalma a spontán asszimiláció erejében megóvta attól, hogy erőszakos megoldásokat javasoljon. Nemzetiségekkel szembeni előítéletnek, ellenséges megnyilatkozásoknak nem találjuk nyomát.

II.

1848 tavasza meghozta a jogkiterjesztést, a jobbágyfelszabadítást, biztosította a törvény előtti egyenlőséget, a széles körű választójogot – s mindezt természetesen bármifajta nemzetiségi megkülönböztetés nélkül. (Ezt azért tartjuk fontosnak kiemelni, mert számos kézikönyvben olyan téves megállapításokat találunk, hogy csak a magyar nyelven beszélő jobbágyok szabadultak volna fel, csak a magyarul tudók kaptak volna választójogot és így tovább.)

Nemzetiségi szempontból megkülönböztető törvényt nem alkottak 1848-ban. A törvényeken belül két intézkedés érinthette, s persze sérthette a nemzetiségeket. Az egyik előírta, hogy a képviselőknek magyarul kell tudniuk (bár itt Kossuth javaslatára azt az enyhébb megfogalmazást választották, hogy „aki annak megfelelni képes, hogy a törvényhozás nyelve a magyar”). Formális szempontból a jogegyenlőség sérelmének tekinthetjük ezt az intézkedést, de az osztrák *Reichstag* hamarosan bekövetkező nyelvi konfliktusaira gondolva mégsem volt haszontalan. Jellemző, hogy a nemzetiségi követelések közül egyedül a májusi szlovák petíció próbált megbirkózni a többnyelvű országgyűlés feladványával, amennyiben azt követelte, hogy „valamennyi képviselő köteles az országgyűlésen képviselt nemzetek nyelvét tudni”. Aligha akadt negyven, nemhogy négy száz ember az országban, aki hat nyelven tudott volna beszélni – míg a nemzetiségi politikusok mindnyájan tudtak magyarul. Az egykorúan sokat emlegetett „sérelem” tehát inkább gyakorlatias, elfogadható megoldásnak tekinthető, amellyel csak impraktikus utópiák állíthatók szembe.

A másik intézkedés pedig a *megyék* tanácskozásainak magyarnyelvűségét írta elő. A megyék azonban, saját határozat alapján, már kivétel nélkül magyarul tárgyaltak és adminisztráltak, létező jogot tehát a törvényhely nem vont el.

Mindezt azért említettük, mert amíg az utódok számára magától értetődő, addig a magyar kortársak számára viszont meghökkentő volt a nemzetiségi követelések hevesége, az átalakulás adott formájának elutasítása. Elvileg, de csak elvileg, a nemzetiségek számára nyitva állott az út, hogy az új jogok, a sajtószabadság, a parlamenti választások stb. révén megkezdjék hosszú menetelésüket jogaik bővítése felé. Gyakorlatilag persze ez az út nem volt járható, hiszen pl. Erdélyben ekkoron legfeljebb ötezer írni-olvasni tudó román tételezhetünk fel. Maradt – kihasználva az új államhatalom viszonylagos gyengeségét – a követelések maximuma azonnali teljesítésének igénye.

A nemzetiségek két fő 1848-as követelése: nemzetként való elismerésük illetve önálló tartományuk kialakítása. Az elsőt egykorúan a „politikai nemzetben” gondolkodó magyaroknak még megérteniük is nehéz volt: hiszen az ország – szerintük – egyetlen, bár különböző nyelveken beszélő nemzetet alkot. Hogyan is lehetnének

a nemzetiségek önrendelkezést követelő nemzet, amikor a szerbek, románok többsége a határokon kívül él?

A tartományi különállás követelése a győztes magyar liberálisok számára racionálisan felfogható, viszont elfogadhatatlan követelés volt. Az ország nemcsak soknemzetiségű – hangoztatta ekkor többször is Kossuth – hanem vegyesen lakott. Igazságos etnikai határok nem alakíthatók ki, csak újabb kisebbségek keletkezhetnek. Emellett a tartományi szétszabdaltság utat nyitna a cári terjeszkedésnek – a külpolitikai megfontolások ezúttal blokkolták a probléma végiggondolását.

1848 tehát a hatalomra került nemesi liberálisok számára a „közsabadság áldásával” együtt a nemzetiségi problémák váratlan jelentkezését, súlyosbodását is magával hozta. Rövidesen fegyveres konfliktusok, polgárháborúk bontakoztak ki, hiszen, mint jeleztük, a békés politikai küzdelem a nemzetiségek számára nem képezett alternatívát.

Kossuth a helyzet kiéleződésére kezdetben, a győztes és sikeres, frissen hatalomra került politikus pozíciójából nem engedékenyen, hanem bizonyos merevséggel reagált. Csalódásának adott hangot, amiért a nemzetiségek szembefordultak a kormánnyal. Nem ritkán továbbra is pánszláv izgatókat, illetve – némileg indokoltabban – bécsi „ármányt” gyanított a követelések mögött. A tartományi különválást visszautasította, s a közös szabadságokra hivatkozva kérdezte: ettől eltekintve tulajdonképpen mit is akarnak még elérni? Egyetértett azzal, hogy az „izgatók” ellen letartóztatási parancsot adjanak ki. A fegyveres küzdelmek idején nem hiányzott szótárából a fenyegetés sem, és felbukkant elképzelései között a telepítés, homogén nemzetiségi területek kialakításának gondolata is. „Engedményként” eleinte csupán amnesztiát kínált a fegyvereiket letevőknek, illetve ezt követően kéréseik meghallgatását, bizonyos iskolai és egyházi igényeik teljesítését.

A magyar történetírásban már többször, részletesen megvizsgálták azt a folyamatot, amely Kossuthot ezekben a hónapokban eddigi nemzetiségi nézeteinek feladására, megbékélés keresésére, és végül eredményes kompromisszum kialakításához vezette.

A változás menete részleteiben, főként lélektani összetevőiben azonban nincs még teljesen tisztázva. Egyetérthetünk azzal, hogy a győztes 1848 tavaszi pozíciójából az osztrák támadás nyomán 1848–49 fordulóján bizonytalan helyzetbe kerülő, majd az 1849 nyári orosz intervenció nyomán a vereség lehetőségével szembenézni kénytelen politikus rá is kényszerült az engedményekre. Nyilvánvaló az is, hogy már a harcok kitörését követően felismerte a nemzetiségi kérdés súlyát, tömegmozgató erejét, majd katonai teljesítményét is, nem utolsósorban pedig a mindebből a jövőben bekövetkező veszélyeket.

Nem kevésbé fontosnak tartjuk azonban azt, hogy a sokáig változatlan elvi álláspont ismételt leszögezése mellett, a lehetséges engedmények útját keresve Kossuth mind több gyakorlatias megfontolással nézett szembe. Bármennyire korrektnek is érezte saját álláspontját, azt, hogy a közélet nyelve a magyar, a magánélet nyelve lehet tetszés szerinti – egyre több ponton kellett döntenie arról, hogy konkrétan mi legyen az iskolákkal, az egyházakkal, a községekkel, a nemzetőrséggel, milyen nyelven folyjék a bíraskodás, elfogadható-e beadvány nemzetiségi nyelven és így tovább. Kossuth, az államélet irányítójaként, a nemzetiségi igényekkel is foglalkozva, lépett hónapról hónapra előre az engedmények útján – nem ellentmondások nélkül, nem nyílegyenesen, irataiból mégis jól nyomon követhetően. Az ortodox hitűek számára országos szintű, saját nyelven tartandó egyházi gyűléseket javasolt, s nemcsak nemzetiségi isko-

lákat, hanem nemzetiségi iskolarendszert is kilátásba helyezett. A hivatalviselés joga eddig is kiterjedt a nemzetiségekre, de most ezt *expressis verbis* biztosítani kívánta. A községek pedig válasszák szabadon tanácskozási nyelvüket, a peres felek pedig a per nyelvét és így tovább.

Végül, 1849 májusában már az asszimilációs jövőképpel is szakít: egy kisebbségi nyelvének „a civilizáció érdekében kifejlesztését a státustól igénybe vehesse”, vagyis az állam ne csak eltűrje, hanem egyenesen támogassa a nemzetiségi nyelvek fennmaradását, fejlődését!

A Rubicont, a nemzetiségek kollektív elismerését azonban Kossuth csak 1849 júliusában lépte át. Még 1849 májusában sem akart hallani róla. Olyan megoldás lenne ez, mintha egy nagy pesti bérház lakóit nemzetiség szerint külön hatóságnak vetnék alá – ez pedig elképzelhetetlen.

Az 1849. júliusi, Balçescu román politikussal aláírt *Project de pacification* (Megbékélési tervezet), majd az erre épülő nemzetiségi törvény volt az, amely a nemzetiségi kollektívumok elismerést hozta. Ezekben már kimondják, hogy a magyar nyelv használata csak addig terjed, „amennyiben a magyar állandalom fenntartására okvetlenül szükséges”. A törvény az iskolai, községi, egyházi nyelvhasználat mellett a magyar államhatalom fundamentumát képező megyék többnyelvűségét is megengedi. S a döntő, elvi fordulat: az egész törvény „a magyar birodalom területén lakó minden népiségek nemzeti szabad kifejlődéséről” kíván intézkedni. Vagyis elismeri kollektív identitásokat. Magyarország ezzel az intézkedéssel – a vereség folytán ugyan csak papíron – multikulturális országgá vált.

Hogyan történt ez a fordulat, s mennyi benne Kossuth személyes érdeme?

Kossuth, mint századának gyermeke, nacionalista volt ugyan, de fő hivatását tekintve nem nacionalista volt, hanem politikus. A nemzet számára nem volt „*über alles*”. Ma úgy mondanánk: a nemzeti-nemzetiségi ellentét számára nem volt zéró összegű játszma. Gyakorlatias politizálása segítette a nemzetiségi részletproblémák megértésében, s ezeket összegezve új konstrukciót tudott kialakítani. A nemzetiségek fegyveres ereje, noha része volt annak (főként a szerbek esetében) a külföldi segítség és a szociális indulat is, nemcsak elrettentette, hanem el is gondolkodtatta. Nem zárhatjuk ki, hogy ismerte a frankfurti német nemzetgyűlés alkotmányának nemzetiségi paragrafusát, amely 1849 márciusában minden különösebb külső kényszer nélkül mondta ki: „Németország nem-német népiségeinek népies kifejlődése biztosítottatik”. (A nyelvi megfogalmazás és szóhasználat – *népség* (Volkstum) – egyaránt hasonló a magyar törvénnyel.) A legújabb kutatások szerint a nemzetiségi törvény jórészt Szemere Bertalan miniszterelnök erőfeszítéseinek eredménye, tehát ő és a távolból (ekkor Párizsból) Teleki László alakíthatta még közvetlenül Kossuth gondolkodását.

Ami kétségtelen: Kossuth lesz az, aki az 1849-es megoldást továbbfejleszti, és végül – az alábbiakban bemutatandó – konstrukciót alkot a nemzetiségi kérdés kezelésére.

III.

1849 után az emigráns politikus folytatta működését. A nemzetiségekkel való megbékélés, egyezkedés, egyáltalán egy olyan program, amely jövőképet vázol fel, minden további tényleges politikai cselekvés előfeltétele volt.

Kossuth 1850 júniusában hosszú levelet intézett politikai mozgástérrel rendelkező párizsi magyar megbízottjához, Teleki Lászlóhoz. Tervezetet készített, amelynek alap-

gondolatai szerinte készen voltak már száműzetése előtt, szerencsés esetben azokat Magyarországon egy új alkotmányozó nemzetgyűlés elé terjesztette volna. Ebben a tervezetben nagy határozottsággal kapcsolja együvé a kül- és belpolitikai megfontolásokat. A nemzetiségeknek adandó jogokat a sikeres külpolitikai szövetekezés, a szomszédos országokkal kötendő föderáció (később: konföderáció) előfeltételének tekinti, hiszen szerb, román partnerekre csak akkor talál, ha a szerb, a román nemzetiség jogai Magyarországon is biztosítva vannak. Ez az alapvető felismerés meghatározó további pályáján. Az 1850-es fejtegetés középpontjában egy szövetségi állam, későbbi, kiérlelt változatában *Dunai Konföderációnak* nevezett alakulat alkotmányának felvázolása áll. A hozzá kapcsolódó új *magyar alkotmány* az 1848–49-es előzményekre épül, ám figyelemre méltó fejleménye, hogy a megyék határait – a lehetséges mértékig – átrendezné nemzetiségi határok szerint. Ekként – legalábbis részben – nemzetiségileg homogén megyék alakíthatók ki, s ez még inkább erősítené az ország föderális jellegét.

Egy év sem telt el ezután, hogy Kossuth, még mindig törökországi, ezúttal már Kütahya-i emigrációjában, alkotmánytervet dolgozott ki, amely – jellemző módon – a *Javaslat Magyar Ország jövő politikai szervezetét illetőleg, tekintettel a nemzetiségi kérdés megoldására* címet kapta. A következetesen demokratikus államjogi elképzelés nemzetiségi vonatkozásai részben ismerősek már 1849-ből: iskolai, egyházi, nyelvhasználati jogok, az államéletben megyei szintig menően. Ám Kossuth egy döntő ponton megint továbblép: elvileg, mint láttuk, már 1849-ben elismerte a nemzetiségek kollektív identitását, de ennek társadalmi-politikai megjelenítése fölött akkor még nem töprengett. 1851-ben megoldást talált: hangsúlyozottan az egyházi szervezet mintájára, amely egy többvallású országban is a teljes területre kiterjedő, de lényegében nem területiális szervezettel rendelkezik, a nemzetiségi polgárok is önkéntes (össz)nemzetiségi egyesületet alkotnak, amely megyei, kerületi, majd országos szinten szerveződik. Az országos nemzetiségi szervezet vezetőt választ, címet használ, szabályzatot teremt, felügyeli iskoláit, „szóval társas önkormányzati teljes szabadsággal gondoskodandnak mindazon erkölcsi s társas érdekek előmozdításáról, miknek öszvegét ’nemzetiségnek’ [nemzetnek] nevezzük. Ezen egyesületnek nincs semmi köze az állammal, s az államnak sincs semmi köze övele.” Az autonóm *civil society* lesz tehát az, amely a nemzetiségi autonómia szervezetét megteremti – a gondolat később éppúgy felbukkan a múlt századforduló ausztró-marxizmusában, mint napjaink magyar kisebbségtörvényében. Az autonómiák, a nyelvi és kulturális jogok így együvé, egy intézmény köré szerveződnek, önkormányzati kézbe kerülnek. Atláthatóvá válnak és leválnak róluk az ideológiai ballasztok. (Az 1851-es tervezet szerint különben az országgyűlésen bármely nyelven lehet majd szólni, a törvényeket pedig mindegyik nyelven közzé kell tenni.)

Az ország területi integritása – a horvát különválástól eltekintve – egyelőre még tabu Kossuth számára. De már 1853-ban megállapodik egy fejedelemségbeli román politikussal, hogy Magyarország függetlensége esetén népszavazást rendeznek arról, hogy Erdély az 1848-as megoldás alapján megint unióra lépjen-e Magyarországgal avagy inkább visszanyerje 1848 előtti autonómiáját. (Ezért is érezzük fejtegetésünket 1853-ban lezárhatónak.) Kossuth a későbbiekben, a külpolitikai helyzet függvényében, konkretizálta-módosította elképzeléseit. 1859-ben – egy nyilvánosságra nem került – változatban azt is felajánlotta, hogy az Erdélyben tartandó népszavazás mellett a déli, szerb lakta megyékből egy szerb *Vajdaság* is kialakítható. (Szerb Vajdaság ekkor már – 1850 óta – létezett ugyan az osztrák császár kegyéből, de annak nem volt többségében szerb a népessége, és nem volt önkormányzata sem.)

Bármilyen formák között is, de a történelmi Magyarország a lehetőségig egyben tartandó – mindvégig ez volt Kossuth álláspontja. (Bár 1862-es tervezetében ennek meghaladásaként értelmezhető, hogy a tervezett *Dunai Konföderáció*nak nemcsak Horvátország, hanem esetleg Erdély is önálló tagja, amelyet ez esetben csak személyes unió kötne Magyarországhoz.) E keretek között keresi a nemzetiségi kérdés optimális kezelését, tudva azt, hogy egy felbomlás-felosztás sem hozhatna „megoldást”. A reformkorban évtizedekig változatlanok maradtak nemzetiségi elképzelései, amelyek teljes körű átalakuláson mentek át 1847–1853 között, hogy azután századközépi új, demokratikus-föderatív-önkormányzati alapokon nyugvó nemzetiségpolitikai alapvetése mellett mindhalálig, még negyven évig, szilárdan kitartsa. Koncepciójával most, születése után kétszáz évvel sem kellene szegyenkeznie.

